

Ewa STAWINOĞA*

POETYCKA ANGELOLOGIA FIODORA SOŁOGUBA Wprowadzenie

Opozycję anioł–człowiek dopełnia symboliczne przeciwstawienie ciemności i światła. Nosicielem tego ostatniego w wierszu Sologuba jest nadprzyrodzony duch, którego atrybutem są jasne, świetliste oczy. Rozganiając ciemności, zmuszając je do rozstąpienia się, anioł udowadnia swoją władzę nad nimi, a co za tym idzie, pokazuje drogę człowiekowi żyjącemu w ciemności. Czyni to anioła przewodnikiem w drodze (łac. status viatoris) do zbawienia, wiernym towarzyszem, który do końca wierzy w powodzenie misji.

W artykule poświęconym wczesnej liryce Fiodora Sologuba Margarita Pawłowa podkreśla, że jeden z rozdziałów autorskiej kartoteki poety nosił tytuł „Aniołowie”¹. Wynika stąd, że wierszy poświęconych Bożym posłańcom w twórczości rosyjskiego symbolisty była znaczna liczba. Najnowsze i najobszerniejsze, trzytomowe wydanie jego poezji pozwala wydzielić co najmniej kilkanaście tekstów, w których motyw anioła jest samodzielny oraz stanowi główny przedmiot opisu, i co najmniej drugie tyle, gdzie figura skrzydlatego ducha występuje w lirycznych wzmiankach i współtworzy wraz z innymi motywami kreowany obraz świata. Należy również zaakcentować, że postać świetlistego mieszkańca Niebios przewija się przez wszystkie etapy twórczości poety, począwszy od liryki duchowej, a skończywszy na jego późnych wierszach.

W niniejszym artykule spróbuję wyjaśnić, jaki status ma figura anioła w poezji Sologuba i jaką rolę w niej pełni. Zaprezentowany tu materiał badawczy – utwory mało znane i niebędące jak dotąd przedmiotem naukowych dociekań – skłania do uwzględnienia kontekstu biblijnego i uznania faktu, że Księga Ksiąg to intertekst ważny nie tylko dla tego konkretnego poety, ale również dla całej literatury rosyjskiej². Ze względu na ograniczone ramy artykułu stanowi on jedynie przyczynek do analizy poetyckiej angelologii autora *Małego biesa*.

* Dr Ewa Stawinoga – Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: ewa.stawinoga@mail.umcs.pl, ORCID 000-0001-7046-3252 [pełna nota o Autorze na końcu numeru].

¹ Por. M. P a v l o v a, *V poiskakh Ariadny. Ranneye poeticheskoye tvorchestvo Fedora Sologuba*, w: F. Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvoreniy i poem v trekh tomakh*, t. 1, *Stikhotvoreniya i poemyy 1877-1892*, red. M. Pavlova, Nauka, Sankt-Peterburg 2012, s. 985.

² Zob. *Poet i Bibliya. Materialy dokladov VIII Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii 19-21 aprelya 2005*, red. Ye.N. Dzhusoyeva, Filologicheskiy Fakultet-spbgu, Sankt-Peterburg 2006; *Novo-*

Rozpocznijmy od przypomnienia: „anioł” (hebr. mal’ak, gr. angelos, łac. angelus) oznacza zwiastuna, posła, wysłannika, ambasadora. Z Biblii i apokryfów – fundamentalnych dokumentów traktujących o aniołach³, jak również z nauczania Ojców i Doktorów Kościoła⁴ wynika, że są to potężne, nieśmiertelne, budzące lęk istoty duchowe nazywane synami Bożymi (por. Hi 1,6; 38,7; Ps 29,1; 89,7)⁵. Obdarzone zostały rozumem i wolną wolą, stworzone przez Boga przed człowiekiem (por. Hi 38,4-7)⁶ jako nadrzędne wobec niego (por. Ps 8,6; Hbr 2,7), niedotknięte ludzkimi namiętnościami, zhierarchizowane⁷, ich liczba jest ogromna (por. Ps 68,18; Mt 24,31; Hbr 12,22; Ap 5,11)⁸. Część z nich upadła (por. Jud 6; 2P 2,4) i służy szatanowi (por. Mt 25,41; Ap 12,9), pozostali (którzy zachowali wierność Bogu) opiekują się ludźmi (por. Hbr 1,14; Ps 34,8), wspierają ich dobrymi radami, odwodzą od złego i chronią przed napaścią demonów, a także przekazują i wykonują wolę Stwórcy, wyjednując u Niego potrzebne człowiekowi łaski⁹, bywają również egzekutorami kary Bożej¹⁰.

zavetnyye obrazy i syuzhety v kul'ture russkogomodernizma, red. O.A. Bogdanova, A.G. Gacheva, Indrik, Moskva 2018.

³ Więcej na temat obecności aniołów na kartach Starego i Nowego Testamentu zob. A. L ä p p l e, *Aniołowie*, tłum. J. Jurczyński, Wydawnictwo M, Kraków 2010; F.M. R o s i ń s k i, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, w: *Anioł w literaturze i kulturze*, red. J. Ługowska, J. Skawiński, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2004, t. 1, s. 13-28; t e n ż e, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, w: *Anioł w literaturze i kulturze*, t. 2, red. J. Ługowska, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2005, s. 13-32; t e n ż e, *Aniołowie w apokryfach Nowego Testamentu*, w: *Anioł w literaturze i kulturze*, t. 3, red. J. Ługowska, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2006, s. 17-37.

⁴ Przegląd nauczania Ojców i Doktorów Kościoła na temat aniołów daje między innymi Joel J. Miller. Szerzej na ten temat zob. J.J. M i l l e r, *Aniołowie. Ich moc i obecność w naszym życiu*, tłum. Ł. Malczak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013; G. P a n t e g h i n i, *Aniołowie i demony. Powrót tego co niewidzialne*, tłum. B.A. Gancarz, Bratni Zew Wydawnictwo Franciszkanów, Kraków 2001. O aniołach w nauczaniu św. Tomasza z Akwinu, nazywanego „doktorem anielskim”, zob. T. S t ę p i ę ń, *Doktor anielski o aniołach*, Towarzystwo Powściągliwość i Praca, Warszawa–Maków 2014.

⁵ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Pallottinum, Poznań–Warszawa 1990. Wszystkie cytaty z Pisma Świętego pochodzą z tego wydania.

⁶ Jak zauważa Franciszek Rosiński, nie ma w Biblii dokładnego wskazania czasu stworzenia aniołów, chociaż, jak podkreśla uczony, ze „starożytnych tekstów wynika, że Bóg miał ich powołać do bytu w drugim dniu stwarzania” (R o s i ń s k i, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, s. 24).

⁷ Szerzej na temat hierarchii anielskiej zob. P s e u d o - D i o n i z y, *Hierarchia niebiańska. Hierarchia kościelna*, tłum. M. Dzielska, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Warszawa 1999. W Kościele zachodnim podział ten upowszechnił Grzegorz Wielki (por. R o s i ń s k i, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, s. 14).

⁸ Por. też: R o s i ń s k i, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, s. 20; t e n ż e, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, s. 15.

⁹ Szerzej na temat funkcji aniołów i ich zadań por. t e n ż e, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, s. 26-31.

¹⁰ Por. t e n ż e, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, s. 24.

W ikonografii¹¹ aniołowie, mimo że są istotami bezcielesnymi¹², najczęściej przedstawiani bywają jako piękni młodzi mężczyźni ze skrzydłami¹³, odziani w lśniące, białe szaty (por. np. Mk 16, 5-8; Mt 28, 2-4), tunikę lub rzadziej – w zbroję. W tym ostatnim przypadku ich atrybutem jest również miecz, ewentualnie włócznia i tarcza. W ten sposób często wyobrażany jest przywódca niebieskich zastępów, pogromca szatana – archanioł Michał¹⁴. Głowy aniołów ozdabiane są diademami lub świetlistymi aureolami, sybmonizującymi ich świętość. Niektórzy z Bożych heroldów, zwłaszcza ci, którzy mają do wypełnienia szczególną misję w historii zbawienia, posiadają imiona własne (na przykład Michał, Gabriel, Rafał)¹⁵.

Z przeprowadzonej analizy leksykalnej wynika, że przedstawienia aniołów w poezji Fiodora Sologuba są bliskie wzorcom biblijnym i nie odbiegają od tradycyjnych wyobrażeń oraz realizacji ikonograficznych. Można by rzec, że obraz anioła, poza niewielkimi wyjątkami, pozostawał niezmienny w ciągu całej twórczości poety. Sologubowski anioł to istota duchowa emanująca światłem, jasnością i bielą – „sijajuszczyj anioł Gospodien’, swietłyj duch” [jaśniejący anioł Pański, jasny duch]¹⁶; „bielyj anioł” [biały anioł]¹⁷ – co symbolizuje jego czystość i nieskazitelność, czyli bezgrzeszność: „chranitiel biesporocznyj” [bezgrzeszny stróż]¹⁸. Aniołowie mają jasne, błyszczące oczy

¹¹ Więcej na temat ikonografii anielskiej por. L ä p p l e, dz. cyt., s. 132-154; S. B u r n h a m, *Księga aniołów. Rozważania o aniołach wczoraj i dziś oraz autentyczne opowieści o tym, w jaki sposób wpływają na nasze życie*, tłum. D. Chojnacka, M.P. Jabłoński, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 1996, s. 76n, 80.

¹² Niektórzy autorzy chrześcijańscy, na przykład św. Augustyn, przypisywali im eteryczne, podobne powietrzu ciało (por. R o s i ń s k i, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, s. 17).

¹³ Początkowo aniołów przedstawiano bez skrzydeł (por. R o s i ń s k i, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, s. 14; B u r n h a m, dz. cyt., s. 80).

¹⁴ Na temat kultu św. Michała Archaniola zob. np. O. D o b i a s h - R o z h d e s t v e n s k a y a, *Kul't svyatogo Mikhaila v latinskom srednevekov'ye*, Ekonomicheskaya Tipo-Litografiya, Petrograd 1917; H. S k o c z y l a s, *Kult św. Michała Archaniola*, w: *Aniołowie i demony*, red. J.M. Popławski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2007, s. 45-60; G. J e a n g u e n i n, *Święty Michał Archanioł*, tłum. G. Kania, Promic, Warszawa 2012.

¹⁵ Jak zauważa Franciszek M. Rosiński, w Księdze Henocha wymienia się około stu pięćdziesięciu imion anielskich, w samej zaś Biblii jedynie trzy (por. R o s i ń s k i, *Aniołowie w Nowym Testamencie*, s. 16). Szerzej na temat archaniołów Michała, Gabriela i Rafała zob. D. G r z y b k o w s k a, *Trzej archaniołowie we współczesnych tekstach kultury*, w: *Anioł w literaturze kulturze*, t. 2, s. 315-324.

¹⁶ S o l o g u b, *Proletał w czas połunoczi niebom...*, w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 459. Polskie tłumaczenie fragmentów oraz całych utworów poetyckich Fiodora Sologuba przytoczonych w niniejszym artykule to przekład filologiczny mojego autorstwa – E.S. W tym miejscu pragnę wyrazić wdzięczność dr Małgorzacie Ułanek za konsultacje i pomoc w tłumaczeniu.

¹⁷ T e n ż e, *Bielyj anioł nado mnoju...*, w: tenże, *Polnoye sobraniye stikhovoreniy i poem v trekh tomakh*, t. 2, ks. 1, *Stikhovoreniya i poemyy 1893-1899*, red. T. Misnikovich, A.V. Lavrov, Nauka, Sankt-Peterburg 2014, s. 478.

¹⁸ T e n ż e, [W czas molitwy połunocznój], w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 453.

– „świetłyje oczy” [świetliste / promienne oczy]¹⁹; „jasnyje oczy” [jasne oczy]²⁰ – o głębokim spojrzeniu, wyrażające potulność, łagodność, a jednocześnie śmiałość i surowość: „w twojom głębokom wzorze” [w twoim głębokim spojrzeniu]²¹; „ustriemlał krotkij wzor” [skierował łagodne spojrzenie]²²; „krotko potupleny oczy”²³ [wzrok pokornie spuszczoney]; „wzor jego [...] / surow, i nieżen był”²⁴ [jego spojrzenie było surowe i czułe]; „wzor biezmiatieżnyj i nieżnyj”²⁵ [spojrzenie łagodne i czułe]. Poeta obdarza anioły delikatnym, łagodnym uśmiechem – „krotkaja ułybka”²⁶ – a także płomiennymi, czerwonymi oraz proroczymi ustami skrywającymi tajemnicę lub zapowiadającymi niebezpieczeństwo: „Wozwieszczawszyje usta”²⁷ [usta głoszące]; „Usta, kak płamiennyje rozy, / Taili ostryje ugrozy”²⁸ [Usta niczym płomienne róże, / skrywały srogie groźby]. Z jego anielskich postaci promieniuje piękno, cichość, delikatność i pokora – „Aniël tichij i priekrasnyj, aniël nieżnyj”²⁹ [Aniël łagodny i piękny, aniël czuły]; „Aniël miłyj”³⁰ [Aniël miły]. Sołogub przedstawia anioły jako istoty pełne dostojeństwa, mocy i potęgi. Podkreślają to ich rozłożone, gotowe do lotu skrzydła – „krylja w razmachie”³¹ [skrzydła rozpięte]; „wiejut dwa legkich krylja”³² [powiewają dwa lekkie skrzydła] – wskazujące na ruch wertykalny. Lokalizując je w górze – „obitieli gornije”³³ [siedziby niebiańskie]; „duch gornij”³⁴ [duch niebiański]; „w niebie gołubom”³⁵ [w błękitnych niebiosach]; „Bożje niebo”³⁶ [Boże niebiosa] – poeta wskazuje nie tylko na przestrzeń i miejsce ich przebywania, ale również na funkcje i zadania, jakie mają do spełnienia: „nisposłan [...] aniël / na ziemlu

¹⁹ T e n ż e, *Mieczta*, w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 635.

²⁰ T e n ż e, [Aniël mieczty połunocznoj], w: tenże, dz. cyt., t. 2, ks. 1, s. 216.

²¹ T e n ż e, [Biesprzedielnoju toskoj], w: tenże, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij v trekh tomakh*, t. 3, *Stikhotvorenija i poemj 1914-1927*, red. M. Pavlova, Nauka, Sankt-Peterburg 2020, s. 405.

²² T e n ż e, [Proletał w czas połunoczi niebom], w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 460.

²³ T e n ż e, *Aniël blagogo molczanija*, w: tenże, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*, t. 2, ks. 2, *Stikhotvorenija i poemj 1900-1913*, red. T. Misnikewich, A. Lavrov, Nauka, Sankt-Peterburg 2014, s. 47.

²⁴ T e n ż e, [W czas molitwy połunocznoj], s. 454.

²⁵ T e n ż e, [Tichoj lazurnoj dorogoj], w: tenże, dz. cyt., t. 2, ks. 2, s. 138.

²⁶ T e n ż e, *Mieczta*, s. 635.

²⁷ T e n ż e, [W czas molitwy połunocznoj], s. 454.

²⁸ T e n ż e, [Moj aniël buduszczeje znajet], w: tenże, dz. cyt., t. 3, s. 256.

²⁹ T e n ż e, [Aniël tichij i priekrasnyj], w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 64.

³⁰ T e n ż e, [Biesprzedielnoju toskoj], w: tenże, dz. cyt., t. 3, s. 405.

³¹ T e n ż e, [Proletał w czas połunoczi niebom], s. 460.

³² T e n ż e, *Aniël blagogo molczanija*, s. 47.

³³ T e n ż e, [Proletał w czas połunoczi niebom], s. 460.

³⁴ T e n ż e, [Moj aniël buduszczeje znajet], s. 256.

³⁵ T e n ż e, [Malczik spał, i aniël nakłoniłsia], s. 478.

³⁶ T e n ż e, [Pieczalnyj aniël ziemle prinies], w: tenże, dz. cyt., t. 2, ks. 2, s. 214.

w obitiel stradanija”³⁷ [anioł został zesłany / na ziemię w siedlisko cierpienia]. W przeważającej większości przypadków anioły Sologuba to stróżowie.

Przypomnijmy: istnienie Anioła Stróża w religii chrześcijańskiej nie zostało potwierdzone jako dogmat wiary, jednakże jest silnie zakorzenione w tradycji oraz w nauczaniu Kościoła starożytnego³⁸. Wierzący ufają, że „osobistego” anioła – przyjaciela, opiekuna i przewodnika, którego zadaniem jest strzec ich duszy i ciała – otrzymują w momencie poczęcia, narodzin lub, według jeszcze innej wersji, podczas chrztu świętego³⁹. Ten „uskrzydłony męczennik”⁴⁰, jak nazywa go Andrei Plešu, w sposób niewidzialny towarzyszy osobie, którą się opiekuje, „we wszystkich mrocznych zdarzeniach doczesnego życia”⁴¹, a na końcu czasów będzie świadczył na jej korzyść na Sądzie Ostatecznym⁴². Anioł Stróż jest zatem niezwykle łaską i darem, jaki miłosierny Bóg Ojciec ofiarowuje ludzkości. Rumuński filozof wymienia cztery główne funkcje pełnione przez niebieskiego pomocnika, podkreślając, że jest ich tyle, ile ramion krzyża: nauczyciel, obrońca, doradca, przewodnik⁴³. Podobne zadania pełnią również anielscy stróżowie w tekstach poetyckich Fiodora Sologuba. Zanim jednak przejdę do zagadnienia ich roli, powiem kilka słów o angelofanii.

Angelofania, czyli objawienie się, ukazanie się anioła i spotkanie z nim, została opisana w kilku fragmentach Pisma Świętego – zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie (np. Rdz 18,1-22; 19,1-22; Tb 12,15-21; Łk 22,43; Mt 28,2-7; Dz 5,19-20). Odwiedziny te, jak podkreśla Miller, nie zawsze należą do przyjemnych. Trzeba bowiem podkreślić, że aniołowie to potężne i władcze istoty duchowe budzące strach, a czasem wręcz grozę⁴⁴. Ich pojawianiu się często towarzyszą podmuchy silnego wiatru bądź inne zjawiska atmosferyczne⁴⁵. Najczęściej aniołowie objawiają się w formie wizji, znaków, snów, światła, chmur, tęczy lub po prostu jako obecność, uczucie⁴⁶, komunikując się z człowiekiem neonetycznie, czyli za pośrednictwem myśli⁴⁷. Bywa jednak, że swoją bytność zaznaczają w sposób materialny, fizyczny, przybierając postać cielesną⁴⁸ obleczoną w kulturowe szaty osób, którym się ukazują⁴⁹. Zazwyczaj

³⁷ T e n ż e, [Proleciał w czas połunoci niebom], w: tenże, dz. cyt., t. 1, s. 459.

³⁸ Por. M i l l e r, dz. cyt., s. 157.

³⁹ Por. A. P l e ś u, *O aniołach*, tłum. T. Klimkowski, Humanitas, Kraków 2003, s. 68-69, 72, 165.

⁴⁰ Por. tamże, s. 165.

⁴¹ Tamże, s. 163.

⁴² Por. tamże, s. 163-165.

⁴³ Por. tamże, s. 63.

⁴⁴ Por. R o s i ń s k i, *Koncepcja aniołów w Starym Testamencie*, s. 21n.

⁴⁵ Por. M i l l e r, dz. cyt., s. 42; por. też: Dn 8,15-19.

⁴⁶ Por. B u r n h a m, dz. cyt., s. 35, 44, 98.

⁴⁷ Por. M i l l e r, dz. cyt., s. 40n.

⁴⁸ Por. tamże, s. 41.

⁴⁹ Por. B u r n h a m, dz. cyt., s. 99.

są gośćmi anonimowymi⁵⁰, przybywają incognito, gdyż najważniejszy jest cel ich wizyty i wiadomość, jaką przynoszą od Boga.

Angelofania w poetyckich wizjach Fiodora Sołoguba następuje najczęściej podczas modlitwy: „W czas molitwy połunocznoj / Pried ikonoju swiatoj / Wstał Chranitiel biesporocznyj, / Angiel Bożyj priedo mnoj”⁵¹ [Podczas modlitwy o północy / Przed świętą ikoną / Zjawił się Stróż (Opiekun) nieskazitelny / Anioł Boży przede mną]; w trudnych chwilach życia: „Ja stradaju, ja toskuju / Przywaju ja tiebia”⁵² [Cierpię, tęsknię / wzywam cię]; „Ot skorbi kamieniu”⁵³ [Z żalu zamieniam się w kamień / drętwieję / obumieram]; nocą: „Proletał w czas połunoczi niebom sijajuszczij angiel Gospodien”⁵⁴ [O północy jaśniejący anioł Pański przeleciał po niebie]; oraz przed snem lub w czasie snu: „Malczik spał, i angiel nakłoniłsia / Nad jego licom”⁵⁵ [Chłopiec spał, i anioł się pochylił / Nad jego twarzą]. Wybrane przez poetę momenty czasowe spotkań z aniołami są nieprzypadkowe i ściśle wiążą się z powierzonym im zadaniem, o którym w Biblii napisano: „Bo swoim aniołom dał rozkaz o tobie, a b y c i ę s t r z e g l i n a w s z y s t k i c h t w y c h d r o g a c h” (Ps 91,11). Misja Bożych posłańców sprowadza się zatem do bycia przy człowieku, trwania przy nim przez cały czas, towarzyszenia mu w doli i niedoli. W związku z takim charakterem działań anielskich narzuca się jedno określenie – p r z y j a c i e l, które w poezji Sołoguba wybrzmiewa wprost: „sładjij i radostnyj d r u g [...] / D r u g nieizmiennyj i nieżnyj”⁵⁶ [słodki i radosny przyjaciel [...] / Przyjaciel wierny i czuły]; „d r u g żełannyj”⁵⁷ [przyjaciel upragniony]. W tekstach poety dodatkowo podkreślony zostaje fakt, że anioł to przyjaciel wyczekiwany, niezawodny, wierny, na którym można zawsze polegać, ale także radosny, czyli pełen pozytywnej energii, oraz delikatny i czuły. To z kolei pozwala zobaczyć w nim również opiekuna i obrońcę, dlatego w lirykach autora *Małego biesa* spotykamy go czuwającego nad snem dziecka, ochraniającego je przed napaścią demona bądź kołyszającego do snu i opowiadającego bajki:

Malczik spał, i angiel nakłoniłsia
Nad jego licom,
Osienił jego kryłom [...]
Bujnyj diemon malczika smuszczajet,
Raspalaja krow', –

⁵⁰ Por. tamże, s. 30.

⁵¹ S o ł o g u b, [W czas molitwy połunocznoj], s. 453.

⁵² S o ł o g u b, [Angiel tichij i priekrasnyj], s. 64.

⁵³ T e n ż e, [Moj angiel buduszczeje znajet], s. 256.

⁵⁴ T e n ż e, [Proletał w czas połunoczi niebom], s. 459.

⁵⁵ T e n ż e, [Malczik spał, i angiel nakłoniłsia], s. 478.

⁵⁶ T e n ż e, *Angiel blagogo molczanija*, s. 47.

⁵⁷ T e n ż e, [Biespriedielnoju toskuju], s. 405.

No nad nim spasielno sijajet
Angiela lubow'⁵⁸.

Chłopiec spał, i anioł pochylił się
Nad jego twarzą,
Oślonił go skrzydłem [...]
Zuchwały demon chłopca dręczy,
Rozpalając jego krew, –
Ale nad nim świeci opiekuńcza
Miłość anioła.

Angieł siadiet k izgołowju, ułybajas' szafunu,
Skazki tichije rasskażet otchodiaszczemu ko snu⁵⁹.

Anioł usiądzie przy wezglowiu, uśmiechając się do łobuziaka
Ciche bajki mu opowie przed snem.

Onirycznej angelofanii u Sologuba doświadczają także dorośli. W ich przypadku sen jest formą przesłania⁶⁰, podczas którego boscy pośrednicy przychodzą najczęściej z przestrogą, upomnieniem. „Anioł jest dobry, lecz i bezlitosny w swej dobroci”⁶¹ – pisze w związku z tym Pleśu, dlatego „c h r a n i t i e l biesporocznyj”⁶² [s t r ó ż nieskazitelny] z opiekuna staje się czasem karcącym nauczycielem lub – jak powiada filozof – drastycznym pedagogiem⁶³, wzywającym do zmiany sposobu postępowania, upominającym jak dobry ojciec:

S ukoriznoj wmiestie łasku
W sierdce mnie on proliwał,
I w rukie bolszuju swiazku
Płamieniewszych łoz dierżał⁶⁴.

Wraz z wyrzutem czulość
W serce moje wlewał,
I w dłoni trzymał wielką wiązkę
płomiennych różg.

W przytoczonym fragmencie symbolem karcenia jest łoża, czy też różga. Dla poety jest ona znacząca również ze względu na jego osobiste doświad-

⁵⁸ T e n ż e, [Malczik spał, i anioł nakłoniłsia], s. 478.

⁵⁹ T e n ż e, *Łunnaja kołybielnaja*, w: tenże, dz. cyt., t. 2, ks. 2, s. 318.

⁶⁰ Por. B u r n h a m, dz. cyt., s. 56.

⁶¹ P l e ś u, dz. cyt., s.79.

⁶² S o l o g u b, [W czas molitwy połunocznoj], s. 453.

⁶³ P l e ś u, dz. cyt., s.79.

⁶⁴ S o l o g u b, [W czas molitwy połunocznoj], s. 454.

czenia. Jako dziecko, lecz także jako człowiek dorosły często bowiem padał ofiarą przemocy fizycznej ze strony matki⁶⁵, nauczycieli i szeroko rozumianego otoczenia. Sieczenie różgami w życiu, jak i we wzmiankach o nim w twórczości pisarza rozumiane było nie tylko jako element wychowawczy, ale – podobnie jak biczowanie się flagelantów – jako forma pokuty⁶⁶. Anioł trzymający w ręku wiązkę „płomiennych”, czyli czerwonych gałązek („płamieniewszyje łoży”) przywodzi na myśl chłostę – w prawie żydowskim traktowaną jako *k a r a p o p r a w c z a*, w chrześcijaństwie zaś jako symbol krwi przelanej przez Chrystusa podczas biczowania. Dla podmiotu lirycznego chłosta może zatem oznaczać napomnienie i wezwanie do ekspiacji w celu przywrócenia ojcowskiej relacji z Bogiem naruszonej przez grzech – w czym przejawia się także doradcza funkcja niebieskiego ducha, który w ten sposób wskazuje właściwą ścieżkę postępowania. W podobnej roli spotykamy anioła w wierszu o incipicie [Anioł mieczty połunocznój] z roku 1892⁶⁷. Angelofania ma tu miejsce we śnie:

Anioł mieczty połunocznój,
T’mu razdwigaja rukoj swojej nieżnoj,
S krotkoj ułybkoi sletajet ko mnie.
Ja li postignu, porocznyj,
Złoboj izmuczennyj, wieczno miatieżnyj,
Radost’ w twojem obajatielnom śnie⁶⁸.

Anioł nocnych marzeń,
Rozganiając ciemność swą delikatną dłonią,
Z łagodnym uśmiechem zstępuje do mnie.
Czy osiągnę, bezbożny,
Zmęczony złością, wiecznie zbuntowany,
Radość w twoim czarującym śnie.

⁶⁵ Por. wspomnienie młodego Sologuba – nauczyciela: „«Mamien’ka ocen’ rassierdiłas’ i p r i e b o l n o w y s i e k ł a m i e n i a r o z g a m i , p o s l e c z e g o j a u ż e n i e s m i e ł u p r i a m i t ’ s i a i p o s z e ł b o s o j . P r i s z e ł j a k S a b u r o w u w p ł o c h o m n a s t r o j e n i i , p r i p o m n i ł w s i e j e g o n i e i s p r a w n o s t i i n a k a z a ł r o z g a m i o c e n ’ k r i e p k o , a t i e t k i e , u k o t o r o j o n ż y w i e t , d a ł d w i e p o s z c z e c z y n y z a p o t w o r s t w o i s t r o g o p r i k a z a ł s i e c z p o c z a s z c z e »” [Mama bardzo się rozłościła i boleśnie wychłostała mnie różgami, po czym przestałem się buntować i poszedłem boso. Przyszedłem do domu Saburowa w złym nastroju, przypomniałem sobie wszystkie jego przewinienia i bardzo surowo ukarałem go różgą, a jego ciotkę, u której mieszkał, dwukrotnie spoliczkowałem za pobbżanie mu i stanowczo jej przykazałem, aby częściej go biła]. M. D i k m a n , *Poeticheskoye tvorchestvo Fedora Sologuba*, w: F. Sologub, *Stikhovoreniya*, Izdatel’stvo «Sovetskiy pisatel’», Leningrad 1979, s. 12.

⁶⁶ Por. M. P a v l o v a , *Pisatel’-inspektor. Fedor Sologub i F.K. Teternikov*, Novoye literaturnoye obozreniye, Moskva 2007, s. 246.

⁶⁷ Sologub stworzył trzy wersje tego utworu (por. S o l o g u b , [Anioł mieczty połunocznój], s. 318; t e n ż e , [Anioł mieczty połunocznój], w: tenże, *Polnoye sobraniye stikhovoreniy i poem v tpekh tomakh*, t. 2, ks. 1, s. 215n.; t e n ż e , [Anioł mieczty połunocznój], w: tenże, *Polnoye sobraniye stikhovoreniy i poem v tpekh tomakh*, t. 2, ks. 1, s. 216.

⁶⁸ T e n ż e , *Mieczta*, s. 635.

W konfrontacji postaci anioła i człowieka wyczuwa się ostrą opozycję: anioł to byt delikatny, pokorny, czyli pozbawiony pychy, oraz piękny, a więc dobry; człowieka z kolei cechuje gniew, bunt i niepokój, a także grzeszność. To zaś rodzi w nim wątpliwość, czy łaska, jaką jest dla niego to spotkanie, określona w wierszu słowem „radość”, będzie sprzyjać jego przemianie: „Ja li postignu, [...] Radość”⁶⁹. Z drugiej strony, być może, z racji braku pytańnika, wypowiedź ta stanowi wyraz nadziei, że tak właśnie się stanie. Podobnie jak w poprzednim wierszu Boży posłaniec przychodzi, aby upominać – jest on żywym znakiem sprzeciwu wobec grzechu: „Ty nie miriszsia s porokom”⁷⁰ [Ty nie godzisz się na występki]. Co istotne, już sama obecność c z y s t e g o d u c h a sprawia, że człowiek uświadamia sobie swój grzech i n i e c z y s t o ś ć d u s z y przepełnionej żalem oraz złością:

Świetłyje oczy upriekom
Duszu pugajut, kak jarkije grozy...
Skolko w niej goria i skolko w niej zła!
Ty nie miriszsia s porokom...
Jesli by dał ty dusze mojej slezy,
Pust' by slezami ona izoszła!⁷¹

Jasne oczy wyrzutem
Duszę straszą, jak burze z piorunami...
Ile jest w niej smutku i zła!
Nie godzisz się na występki...
Jeśli dałbyś mojej duszy łzy, –
Niechby łzami się zalała!

Opozycję anioł–człowiek dopełnia symboliczne przeciwstawienie ciemności i światła. Nosicielem tego ostatniego w wierszu Sologuba jest nadprzyrodzony duch, którego atrybutem są jasne, świetliste oczy⁷². Rozganiając ciemności, zmuszając je do rozstąpienia się – „T'mu razdwigaja rukoj swojej nieżnoj”⁷³ [Ciemność rozganiając swą delikatną dłonią] – anioł udowadnia swoją władzę nad nimi, a co za tym idzie, pokazuje drogę człowiekowi żyjącemu w ciemności. Czyni to anioła przewodnikiem w drodze (łac. status viatoris⁷⁴) do zbawienia, wiernym towarzyszem, który do końca wierzy w powodzenie misji: „Ty nie miriszsia s porokom”⁷⁵.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

⁷² P l e ś u nazywa anioły iskrami pierwotnego ognia, czyli Boga, którego blask odbijają one poprzez swoją naturę (por. P l e ś u, dz. cyt., s.152).

⁷³ S o l o g u b, *Mieczta*, s. 635.

⁷⁴ Por. P l e ś u, dz. cyt., s.78.

⁷⁵ S o l o g u b, *Mieczta*, s. 635.

Duchowe przewodnictwo anioła jest również tematem utworu o incipicie [Ani ł tichij i priekrasnyj] z roku 1878. Sytuacja liryczna wygl da inaczej ni  w poprzednich wierszach, nie opisano tu bowiem spotkania z boskim po ł ncem. Podmiot liryczny – najprawdopodobniej poeta, „nieszczastny / I wzwo nowannyj piewiec”⁷⁶ [nieszcz śliwy / wzburzony pie niarz], przyzywa go, stosuj c w tym celu modlitw , kt ra – jak twierdzi Sophy Burnham – „sprowadza anioły na ziemi ”⁷⁷:

Ani ł tichij i priekrasnyj,
Mir niebiesnyj nizwiedi,
S utieszenijem pridi,
U ybnis’ u ybkoy jasnoj,
I wozdusznoju stopoj
prichodi ko mnie poroj!

Ja stradaju, ja toskuju,
Przyzywaju ja tiebia,
To biesp ldno niegoduja,
To biessmyslenno lubia.

 al niewidannogo szczastja,
Niet k niemu puti!
Chot’ u ybkoy uczastja
Put’ tia elyj oswieti,
Nad wzwo nowannoj duszoju,
S biezmiatie noju tiszynoju,
Tichij ani ł, proleti!

Ani ł tichij, ani ł nie nyj!
S tiszynoju biezmiatie noju
Ty pridiesz li, nakoniec,
I twojej u ybkoy jasnoj
Nas laditsia li nieszczastnyj
I wzwo nowannyj piewiec!⁷⁸

Aniele cichy i pi kny,
 wiat niebia ski pozostaw/opu  ,
Z pociech  przyjd ,
U miechnij si  promiennie,
I stop  niebiesk 
Zst p czasami do mnie!

Cierpi , t skni ,

⁷⁶ T e n   e, [Ani ł tichij i priekrasnyj], w: ten e, s. 64.

⁷⁷ B u r n h a m, dz. cyt., s. 56.

⁷⁸ S o l o g u b, [Ani ł tichij i priekrasnyj], s. 64.

Wzywam Cię,
To gniewając się daremnie,
To kochając cię bezmyślnie.

Żal niewidocznego szczęścia,
Nie ma ku niemu drogi!
Choć towarzyszącym uśmiechem
Rozjaśnij trudną drogę,
Nad wzburzoną duszą,
W spokojnej ciszy,
Cichy aniele, ukaż się!

Aniele łagodny, aniele czuły!
W spokojnej ciszy
Czy przybędziesz wreszcie,
I czy twoim promiennym uśmiechem
Rozkoszować się będzie nieszczęśliwy
I wzburzony pieśniarz!

Petycyjna część modlitwy, czyli błagania lirycznego protagonisty wypełniające trzy z czterech strof wiersza, okazują się krzykiem rozpacz, niemo-
cy (być może twórczej – „bieszplodno niegodują”⁷⁹) i koncentrują się wokół
samego pragnienia spotkania z nadprzyrodzoną mocą. Świadczą o tym na-
stępujące sformułowania: „Mir niebiesnyj n i z w i e d i”; „S utieszenijem
p r i d i”; „P r i c h o d i k o m n i e p o r o j!”; „P r i z y w a j u j a t i e b i a”; „Tichij
angiel, p r o l e t i l!”⁸⁰. Z kolei główny cel misji anioła, ze względu na którą
jest przyzywany, zawiera się w słowach: „Chot’ ułybkoju uczastja / P u t’
t i a ż e ł y j o s w i e t i!”⁸¹. Bożego posłańca prosi się zatem o światłość, czyli
o mądrość, ale również o współuczestniczenie, o towarzyszenie człowiekowi
podczas wędrówki, jaką jest życie⁸² – z jego ciężarem, troskami, cierpieniem
i tęsknotami. Tym samym realizuje się tu wspomniana na początku funkcja
anioła jako przewodnika, lecz także nauczyciela – który, jak zauważa Pleśu –
ma o ś w i e c a ć i pomnażać wiedzę⁸³.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże.

⁸² Na temat motywu życia jako wędrówki w twórczości Fiodora Sologuba zob. np. E. S t a w i n o g a, *Poeta jako homo viator. O egzystencjalnej i duchowej drodze Fiodora Sologuba*, „Slavia Orientalis” 2022, nr 4, s. 705-729; A. G o z d e k, *Topika mityczna. Figury miejsca w twórczości Fiodora Sologuba*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006, s. 158-178. Szerzej na temat konceptu homo viator zob. G. M a r c e l, *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*, tłum. P. Lubicz, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1984.

⁸³ Por. P l e ś u, dz. cyt., s. 63.

Obraz anioła-przewodnika pojawia się jeszcze w kilku innych utworach, gdzie jego rola sprowadza się do „kierowania naszą pielgrzymką, naszym powrotem do źródeł”⁸⁴ – jak pisze przywoływany już Pleś. Ilustruje to na przykład fragment wiersza zatytułowanego *Anioł błogiego molczanija* [Anioł błogiego milczenia / ciszy] (z roku 1900):

W tiazkije dni utomlenja,
W noczi biessilnych triewog,
Ty otkłonił pomyslenja
Ot niedostupnych dorog...⁸⁵

W trudne dni pełne zmęczenia,
W noce napelnione troskami,
Ty odwiodłeś me myśli
Od niedostępnych dróg...

Człowiek otoczony opieką anioła, jego ochronną siecią, wsłuchany w wewnętrzne wskazówki swojego duchowego przewodnika, jest w stanie z jego pomocą ustrzec się przed zasadzkami Złego i powrócić na właściwą ścieżkę. Podobny obraz odnajdujemy w wierszu z roku 1902 o incipicie [Tichoj łązurnoj dorogoj] [Przez cichą łązurową drogę]. Napotkany nocą anioł, wyglądem przypominający nieco łobuzerskiego chłopca bądź rzymskiego Kupidyna – „malczugan bosonogij, [...] / chiton bielosnieżnyj / Nie zakrywajet kolen”⁸⁶ [chłopiec bosi, [...] / w śnieżnobiałej tunice / Niezakrywającej kolan] – a w istocie potężny, choć łagodny mocarz, schodzi na ziemię, aby dopomóc swojemu podopiecznemu – rozrywa kajdany jego niewoli – „Wzor biezmia- tieżnyj i nieżnyj, / Moj rastorgajuszczij plen”⁸⁷ [Spojrzenie łagodne i czułe / Moją kończący niewolę] – i wskazuje mu właściwą drogę – miłości i pokoju: „Znaju, dorogu pokażesz / Mnie w błagodatnuju tisz”⁸⁸ [Wiem, że mi drogę pokażesz ku błogosławionej ciszy]. Zbliżony motyw – tym razem łańcuchy skuwające człowieka uwikłanego w grzech – spotykamy w liryku *Biehyj anioł nado mnoju* [Biały anioł nade mną] z roku 1898. Boży duch ponownie występuje w roli sprzymierzeńca ludzi. Jest podporą podmiotu lirycznego, wspiera go w jego wewnętrznej walce i za pomocą wspólnej modlitwy zanoszonej do Chrystusa (jest niebieskim adwokatem⁸⁹) próbuje wyrwać z duchowego zniewolenia symbolizowanego przez łańcuchy. Żarliwe i znaczące wyznanie wiary,

⁸⁴ Tamże, s. 78.

⁸⁵ S o l o g u b, *Anioł błogiego molczanija*, s. 47.

⁸⁶ T e n ż e, [Tichoj łązurnoj dorogoj], s. 138.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Por. M i l l e r, dz. cyt., s. 198.

przywołanie imienia Chrystusa, a także widok zbawczych ikon i przynosząca pokój pieśń, wybrzmiewająca w zakończeniu utworu, pozwalają sądzić, iż misja anioła, zakończyła się powodzeniem, i dużo więcej: że jest to wiersz o konotacjach religijnych. Przy tym religijność aktualizuje tu i znaczenie pierwotne – więź z Transcendencją, uobecnienie sfery sakralnej, i uznanie wartości, jakie uosabia Chrystus, którego wysłannikiem jest anioł:

Bielyj aniel nado mnoju,
I bieskrownyje usta
Biezmiatieżnoj tiszynuju
Ispowiedujut Christa.

Angiel żżot połnocnyj ładan
Ja – kadilo pieried nim.
I w c e p i a c h m o i c h razgadan
Dym kadilnyj, tichij dym, –

Woznoszenje, wozdychanje
U spasajuszczich ikon,
Swiecz otradnoje miecztanje,
Utieszitielnyj kanon⁹⁰.

Biały anioł nade mną,
I bezkrwiste usta
W ciszy spokojnej
Wyznają Chrystusa.

Anioł pali kadzidło nocą,
Ja – palę kadzidło przed nim.
I w moich kajdanach rozwiązana jest [zagadka]
Dymu kadzidła, cichego dymu –

Uniesienie, westchnienie
U zbawczych ikon,
Świec radosna wizja,
Pocieszająca pieśń.

Skrzydłaci przewodnicy w poezji Sologuba nierzadko związani są z tajemnicą, co także jest zgodne z biblijnym pierwowzorem. W Piśmie Świętym wielokrotnie bowiem wspomina się o pośredniczącej funkcji aniołów, którzy przekazują i wyjaśniają „światło” Boskich tajemnic⁹¹. W takiej roli pojawia się na przykład archanioł Gabriel wyjawiający Danielowi znaczenie tajemniczych

⁹⁰ S o l o g u b, [Bielyj aniel nado mnoju], s. 478n.

⁹¹ Por. G. D a v i d s o n: *Słownik aniołów, w tym aniołów upadłych*, tłum. J. Ruszkowski, Zysk i S-ka, Poznań 1998, s. 21.

wizji (por. Dn 8,15-27; Dn 9,20-27) czy zwiastujący Maryi fakt, że zostanie Matką Zbawiciela, oraz sposób, w jaki to nastąpi (por. Łk 1,26-35). Są również inni, bezimienni ambasadorowie, którzy zanoszą Boskie przepowiednie prorokom, dają wykładnię tajemnicy pustego grobu Jezusa (por. Mt 28,1-8) czy Jego odejścia do nieba (por. Dz 1,10-11), a nawet dyktują święte pisma⁹². W roli zagadkowego posłańca pojawia się anioł w wierszu Sołoguba *Anioł snów niewidiennych* [Anioł nieodgadnionych snów] (z roku 1895). Jego atrybutem jest nieprzeczytana księga zawierająca tajemną wiedzę:

Knigu nieprocztionnuju
S tajnoj zaprieszczonnoju
Ty dierżał w rukach⁹³.

Księgę nieprzeczytaną
Z zakazaną tajemnicą
Trzymałeś w dłoniach.

Wydaje się, że ową niezwykłą postacią może być Anioł Śmierci. Przypomnijmy, że do jego zadań należy ochrona świata pozagrobowego, opieka nad duszą zmarłego i jej bezpieczne doprowadzenie przed oblicze Boga⁹⁴. Wśród obowiązków posłańca śmierci jest również prowadzenie księgi, w której zapisuje on dzień urodzin i zgonu każdego człowieka, znane jedynie Bogu. Z kolei na końcu czasów nastąpi otwarcie księgi zawierającej ewidencję wszystkich ludzkich uczynków⁹⁵. Motyw tajemniczej, a przy tym nieprzeczytanej księgi („nieprocztionnaja kniga”) może zatem wskazywać właśnie na Anioła Śmierci. W tradycji chrześcijańskiej funkcję tę pełni między innymi archanioł Michał⁹⁶ – pogromca Szatana, książę i wódz zastępów niebieskich⁹⁷, sędzia i trybun⁹⁸ podczas Sądu Ostatecznego. Dodatkowym argumentem świadczącym o prawdopodobieństwie tej hipotezy jest wzmianka o czerwonej aureoli otaczającej

⁹² Por. K. K r z a n, „Posłańcy Boskiego milczenia”. *Przewodnik po świecie aniołów*, Wydawnictwo internetowe e-bookowo.pl, Będzin, 2008, s. 17.

⁹³ S o l o g u b, *Anioł snów niewidiennych*, s. 248.

⁹⁴ Por. M a y z u l’ s, dz. cyt., s. 136; K o ś ć, *Motyw anioła śmierci w niektórych koncepcjach pozachrześcijańskich*, „Literatura Ludowa” 2005, nr 6(49), s. 58; S k o c z y ł a s, dz. cyt., s. 48, 57n.; M. S t a n z i o n e, *Siedmiu archaniołów. Historia zapomnianego kultu*, tłum. J. Ganobis, Wydawnictwo Esprit, Kraków 2016, s. 225, 251.

⁹⁵ Por. K o ś ć, dz. cyt., s. 56.

⁹⁶ Por. tamże.

⁹⁷ Por. M. M a y z u l’ s, „Demonom Sokrushniche”: *Arkhangel Mikhail kak ekzortsist v kul’ture srednevekovoy Rusi*, „Rossiya XXI” 2009, nr 5, s. 123-125; J e a n g u e n i n, dz. cyt., s. 8.

⁹⁸ Por. N. A n u f r i y e v a, *Apokalipticheskiy obraz Mikhaila Arkhangela v russkoy traditsii i otrazheniye yego v ikonografii nizhnetačil’skoy rukopisi*, „Vestnik Yekaterinburgskoy dukhovnoy seminarii” 2015, nr 2(10), s. 54; K o ś ć, dz. cyt., s. 58; S k o c z y ł a s, dz. cyt., s. 58; S t a n z i o n e, dz. cyt., s. 189n.

zagadkowego towarzysza podmiotu lirycznego: „Wies' ty rdieł, tainstwiennyj” [Byłeś cały płomienny / Cały płonąłeś, byłeś tajemniczy]⁹⁹. W ikonografii¹⁰⁰, zwłaszcza prawosławnej, dużą popularnością cieszy się ikona *Archaniol Michal Wojewoda* (*Archangiel Michail, groznych sił wojewoda*), na której przedstawiono obleczonego w czerwień anioła dosiadającego czerwonego, skrzydłatego konia¹⁰¹. Co ciekawe i istotne z punktu widzenia postawionej tu hipotezy, jednym z jego atrybutów, oprócz tradycyjnych (włóczni, trąby i krzyża), jest właśnie księga¹⁰². Na rzecz takiej interpretacji przemawia również cel wizyty tajemniczego gościa, chociaż i w tym przypadku możemy się go tylko domyślać: „I udiel jedinstwiennyj / Ty mnie obieszczal”¹⁰³ [I jedno przeznaczenie / Ty mi obiecałeś]. Rosyjskie słowo „udiel” oznacza los, przeznaczenie¹⁰⁴, wariantywnie: władanie czymś, posiadanie bądź kawałek ziemi¹⁰⁵. Z kolei „jedinstwiennyj” to „jeden” („jedyny”), ale też „wyjątkowy”, „niepowtarzalny”¹⁰⁶. „Jeden” („jedyny”) los zestawiony z twardym i niewzruszonym wzrokiem anioła – „Czto-to nieprieklonnoje / U tiebia w glazach”¹⁰⁷ [Coś nieubłagalnego / W twoich oczach] – może sugerować zapowiedź śmierci podmiotu lirycznego, która sądzona jest każdemu człowiekowi („udiel jedinstwiennyj”). Wariantywne znaczenia słów „udiel” i „jedinstwiennyj”, a także motyw księgi oraz obecność czerwonego koloru pozwalają zaproponować też inny, nie mniej prawdopodobny wariant interpretacji tekstu. Aniołem nawiedzającym podmiot liryczny może być również archaniol Uriel – jeden z Protoktistoi¹⁰⁸, najwyższych siedmiu aniołów stojących w gotowości przed tronem Boga, księżę nie-

⁹⁹ S o l o g u b, *Angiel snow niewidiennyh*, w: tenże, s. 248.

¹⁰⁰ Archaniol Michał w czerwonej szacie przedstawiany był również na tak zwanej. tablicy z Palermo – starym obrazie, na którym zaprezentowano siedmiu archaniołów, anielskich książąt: Michała, Gabriela, Rafała, Uriela, Jehudiela, Barachuela i Sealtielu (por. S t a n z i o n e, dz. cyt., s. 311).

¹⁰¹ Zob. P. T y c h i n s k a y a, *Drevneyshiye Izobrazheniya arkhangel'a Mikhaila – groznykh sil voyevody*, „Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena” 2012, nr 133, s. 165.

¹⁰² Por. tamże.

¹⁰³ S o l o g u b, *Angiel snow niewidiennyh*, s. 248.

¹⁰⁴ Por. hasło „Udel”, w: S. K u z n e t s o v, *Bol'shoy tolkovyy slovar'rusского yazyka*, Norint, Sankt-Peterburg 2000, s. 1373.

¹⁰⁵ Por. tamże.

¹⁰⁶ Por. hasło „Yedinstvennyy”, w: K u z n e t s o v, *Bol'shoy tolkovyy slovar'rusского yazyka*, s. 295.

¹⁰⁷ S o l o g u b, *Angiel snow niewidiennyh*, s. 248.

¹⁰⁸ Zdaniem Klemensa Aleksandryjskiego, istnieje grupa siedmiu uprzywilejowanych aniołów, w tym Michał, Rafał, Gabriel, Jehudiel, Uriel, Barachiel i Sealtiel, którzy zostali stworzeni jako pierwsi (gr. Protoktistoi) przed pozostałymi zastępami anielskimi (por. S t a n z i o n e, dz. cyt., s. 36).

bieskiego dworu¹⁰⁹ znany z imienia w tradycji prawosławnej¹¹⁰. Nazywany jest „ogniem Bożym, światłem Boga”¹¹¹, aniołem gromu oraz silnym towarzyszem (łac. *fortis socius*)¹¹², symbolizuje miłość Bożą¹¹³. Przypisuje mu się funkcje podobne do tych, jakie pełni archanioł Michał, w tym Anioła Śmierci, strażnika bram raju¹¹⁴. W kanonicznej wersji ikony symbolicznym kolorem Uriela jest czerwień¹¹⁵, a atrybutami – obnażony (ognisty) miecz oraz płomień, języki ognia¹¹⁶. Inne przedstawienia ukazują go z pochodnią, słońcem lub księgą (zwojem)¹¹⁷. Te ostatnie symbolizują mądrość i oświecenie¹¹⁸. Dlatego Uriela uważa się między za patrona nauki, kultury i sztuki¹¹⁹, podobnie jak w starożytniej Grecji słonecznego boga Apolla. Jeśli więc przyjąć, że tajemniczym gościem podmiotu lirycznego jest spowity w czerwień, trzymający księgę Uriel, to „udzieli jedinstwiennyj”¹²⁰ może znaczyć „los wybrańca”, „wyjątkowe przeznaczenie”, które anioł obiecał lirycznemu protagoniście podczas spotkań „na putiach nieidiennych”¹²¹ [na niewidocznych ścieżkach] – znajdujących się w sferze metafizycznej, w sferze wyobrażeń. Przypuszczalnie chodzi tu o to szczególne wybraństwo (posłannictwo), jakiego doświadczył na przykład bohater liryczny wiersza Aleksandra Puszkina *Prorok*, czyli o swoiste namaszczenie na poetę¹²².

Podobną kreację anioła wtajemniczonego w Boskie światło wiedzy odnajdujemy w utworze Sołoguba z roku 1922 o incipicie [Mój anioł buduszczeje znajet] [Mój anioł zna przyszłość]. Wiersz, jak się wydaje, jest odbiciem osobistej tragedii, która spotkała pisarza w tym właśnie czasie – samobójczej

¹⁰⁹ Por. tamże, s. 15.

¹¹⁰ Por. *Arkhangel Uriil v pravoslavnom khristianstve*, MIFologe, <https://mifologe.com/sushhestva/arhangel-uriil>.

¹¹¹ Zob. hasło „Uriil”, w: R. G u i l i, *Entsiklopediya angelov*, tłum. Yu.R. Sokolova, Veche, Moskwa 2008, s. 352-353. Zdaniem św. Izydora, Bóg przemawiał do Mojżesza przez Uriela w postaci płonącego krzewu – stąd przydomek anioła: „ogień Boży” (por. S t a n z i o n e, dz. cyt., np. s. 46-49, 191, 231).

¹¹² Por. tamże, s. 8, 169.

¹¹³ Na jednym z obrazów znajdujących się w Rzymie, w bazylice Matki Bożej Anielskiej i Męczenników, Uriel trzyma tabliczkę z napisem „Flammescat igne charitas” [Miłość rozpala ogień] (por. tamże, s. 10n.).

¹¹⁴ Por. hasło *Uriil*, s. 352n.

¹¹⁵ Por. S t a n z i o n e, dz. cyt., s. 169, 314.

¹¹⁶ Por. tamże, np. s. 8.

¹¹⁷ Por. *Arkhangel Uriil v pravoslavnom khristianstve*.

¹¹⁸ Por. S t a n z i o n e, dz. cyt., s. 175.

¹¹⁹ Por. D. V e r c h e, *Arkhangely. Kak rabotat's nimi v povsednevnoy zhizni*, tłum. Yu. Kupatadze, Izdatel'stvo Sofiya, Moskwa 2011, s. 46-48.

¹²⁰ S o ł o g u b, *Angiel snow niewidiennych*, s. 248.

¹²¹ Tamże.

¹²² A.S. P u s h k i n, *Prorok*, w: tenże, *Polnoye sobraniye sochineniy v desyati tomakh*, t. 2, *Stikhotvoreniya 1820-1826*, Nauka, Leningrad 1977, s. 304.

śmierci żony, Anastasii Czebotarewskiej. Pograżony w rozpacz podmiot liryczny – „Ot skorbi kamieniu!”¹²³ [Z żalu zamieniam się w kamień (obumieram)] – zwraca się z pytaniami do swojego opiekuńczego anioła. Dotyczą one odwiecznych tajemnic znanych jedynie Bogu i odzwierciedlają niepokój każdej istoty ludzkiej – „trzciny pytającej”¹²⁴, nieustannie poszukującej prawdy, która nadaje życiu sens i przynosi nadzieję¹²⁵. Anioł odpowiada tylko na pierwsze pytanie odnoszące się do ukochanej podmiotu lirycznego, potwierdzając, że jeszcze spotka się z mężem: „Skaży, sojedinus’ li s Nieju? – / I on skazał s ułbkoj: – Da.”¹²⁶ [Powiedz, czy spotkam się z Nią? – / I on odpowiedział z uśmiechem: – Tak]. Tym samym Boski wysłannik poświadcza prawdziwość dogmatu o istnieniu życia pozagrobowego¹²⁷. Na dwa kolejne pytania dotyczące: (1) sfery cielesnej – ludzkich namiętności i uczuć: „Gasnut li m g n o w i e n j a”¹²⁸ / W pustynnom chołodie istlenja?”¹²⁹ [Czy chwile blakną (giną) / w pustynnym chłodzie rozkładu], które, przypomnijmy, obce są naturze anielskiej, oraz (2) rzeczy ostatecznych: „Najdu l’ czertogow tiech kluczi, / Gdzie wsie poczijet niewriedimo, / Gdzie n a s z e w r i e m i a o b r a t i m o?”¹³⁰ [Czy odnajdę do tych pałaców klucze, / Gdzie wszystko pozostaje nienaruszone, / Gdzie możemy cofnąć czas?], czyli obiecaniej zapowiedzi zmartwychwstania ciała, skrzydlaty gość nie udziela odpowiedzi, jednocześnie nakazując lirycznemu

¹²³ S o l o g u b, [Moj anioł buduszczeje znajet], s. 256.

¹²⁴ Por. M. A l’ t m a n, *Razgovory s Vyacheslavom Ivanovym*, Inapress, Sankt-Peterburg 1995, s. 69.

¹²⁵ Por. B e n e d y k t XVI, *Milczenie i słowo drogą ewangelizacji* (Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012), The Holy See, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html.

¹²⁶ S o l o g u b, dz. cyt., t. 3, s. 256.

¹²⁷ Sołogub mocno interesował się tym zagadnieniem po tragicznej śmierci żony. Prowadził nawet skomplikowane wyliczenia matematyczne, które, jak głosił, potwierdziły hipotezę istnienia życia pozagrobowego. „Wsie siły duchownyje naprawleny k razrieszeniju woprosa o dusze i jeje biessmirtii. I ja priszeł k wpólnie opriediennomu wyvodu, czto umirajet tolko ziemnoj czełowiek, szełucha otwaliwajetsia. Dusza ostajetsia, prodolżajet żyt’. Osobiennie dusza opriediленно indywidualnaja, skoncentrirowannaja, takaja, kak była u Anast(asii) Nikol(ajewny). Ja czuwstwuju jeje żywoj nastolko, czto ni razu nie nazwał jeje i nie mogu nazwat’ «pokojnoj». Ona zdies’, riadom so mnoj”. [Wszystkie siły duchowe są skierowane na rozwiązanie kwestii duszy i jej nieśmiertelności. Doshedłem do całkiem konkretnego wniosku, że umiera tylko ziemska powłoka. Dusza pozostaje, żyje dalej. Zwłaszcza dusza indywidualna, skoncentrowana, jak dusza Anas(tazji) Nikol(ajewny). Czuje, że ona żyje, dlatego ani razu nie nazwałem jej i nie mogę nazwać «zmarłą». Ona jest tutaj, obok mnie]. V. B o t s y a n o v s k i y, *Zapisi razgovorov s Fedorom Sologubom (1921-1922)*, red. M. Pavlova, „Russkaya literatura” 2019, nr 2, s. 165.

¹²⁸ Na temat filozofii chwili (ros. miga, mgnowienija) w znaczeniu miłosnego uniesienia i namiętności por. A. G o z d e k, *Kobiety mityczne w poezji Walerija Briusowa. Dialog z tradycją*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017, s. 71.

¹²⁹ S o l o g u b, [Moj anioł buduszczeje znajet], s. 256.

¹³⁰ Tamże.

protagoniście zamilknąć: „Mołczy”¹³¹. Boski posłannik daje mu tym samym do zrozumienia, że są to tajemnice niedostępne dla ludzkiego umysłu. Nakaz milczenia może być również odczytany jako zachęta do kontemplacji Bożych Tajemnic, do przejścia ze świata („zstąpienia” przez umysł) do „przybytku” serca – miejsca koncentracji Ducha, gdzie następuje spotkanie Boga i człowieka¹³². Ostatnie, a z teologicznego punktu widzenia, zasadnicze pytanie odnoszące się do tajemnicy istotowego zjednoczenia z Bogiem: „Najdu l’ w bieźmiernosti striemlenja / S w i a t u j u t a j n u w o p ł o s z c z e n i j a?” [Czy odnajdę w bezmiarze dążenia, Świętą tajemnicę wcielenia?]¹³³, niebieski duch zbywa milczeniem: „On ułybalsia, no mołczał” [Uśmiechał się, ale milczał]¹³⁴. Milczenie anioła – pisze w związku z tym Pleśu, „jest pełne g e s t ó w i a l u z j i”¹³⁵. „Niekiedy towarzyszy mu uśmiech [...]. Milczenie anioła mówi o Bożym milczeniu”¹³⁶. W tekście rosyjskiego poety nacisk położony został właśnie na uśmiech milczącego posłańca z niebios – uśmiech, który, jak można mniemać, oznacza odpowiedź twierdzącą. Jego milczenie należy wobec tego uznać za milczenie komunikacyjne, milczenie o czymś¹³⁷, milczenie skrywające i chroniące przyszłe tajemnice, albowiem, powiada św. Izaak Syryjczyk: „M i l c z e n i e j e s t t a j e m n i c ą p r z y s z ł e g o w i e k u. A słowa – narzędziem tego świata”¹³⁸. W milczeniu, by posłużyć się jeszcze cytatem z nauczania papieża Benedykta XVI, „rozumie się najbardziej autentyczne elementy komunikacji między tymi, którzy się kochają”¹³⁹ – co w wierszu symbolizuje uśmiechnięta twarz anioła.

*

Anioły w poezji Fiodora Sołoguba związane są ze sferą sacrum i ewokują krąg pozytywnych wartości, z którymi niemal zawsze są kojarzone – piękno, czystość, dobroć, łagodność, ale jednocześnie moc i potęgę. Potwierdza

¹³¹ Tamże.

¹³² Por. Z. G l a e s e r, *Teologia między słowem a milczeniem*, „Symposium” 23(2019) nr 1(36), s. 47n.

¹³³ S o l o g u b, [Moj anioł buduszczeje znajet], s. 256.

¹³⁴ Tamże.

¹³⁵ P l e ś u, dz. cyt., s. 140.

¹³⁶ Tamże.

¹³⁷ Por. S. P r z y b y s z e w s k i, *Mówić, milcząc. Nie milczeć, nie mówiąc*, „Prace językoznawcze” 2012, nr 14, s. 242n.

¹³⁸ I z a a k S y r y j c z y k, *Słowa o świętych potrzebach*, w: *Filokalia. Vol. X*, Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1981, s. 474. Cyt. za: P l e ś u, dz. cyt., s. 139, przyp. 2.

¹³⁹ B e n e d y k t XVI, dz. cyt.

to zastosowana przez poetę leksyka odnosząca się do Boskich pośredników – słowa o dodatniej konotacji, na przykład: „priekrasnyj”, „nieznyj”, „bie-sporocznyj”, „sijajuszczij”, „swietłyj”, „sładkij”, „radosnyj”, „miłyj” czy „żelannyj”. W utworach rosyjskiego poety – zgodnie z biblijnym pierwowzorem – aniołowie pojawiają się jako Boży emisariusze, wypełniający polecenia Stwórcy. Są uobecnieniem Bożej opieki nad ludźmi – ich obrońcami, doradcami, nauczycielami i duchowymi przewodnikami. Mają pieczę nad dziećmi – czuwają nad ich snem, dorosłym zaś towarzyszą w duchowych zmaganiach, wspierając modlitwą i radą, są dobrymi przyjaciółmi. Ich objawienie przynosi ludziom spokój i ukojenie. Częstotliwość występowania niebieskich duchów w poezji autora *Małego biesa* pozwala stwierdzić, że jest to motyw bardzo produktywny. Z jednej strony, jego częste wykorzystanie poświadcza żywe zainteresowanie Sologuba tymi istotami oraz wskazuje, że przypisywany mu ateizm, a nawet bogoburstwo były tylko dekadencją pozą – grą z czytelnikiem, poetycką maską na jednym z etapów twórczości i duchowego rozwoju samego poety¹⁴⁰, czego dowodzi również bogata liryka duchowa Sologuba oraz jego liczne wiersze poświęcone figurze Boga¹⁴¹. Z drugiej – motyw anioła wpisuje się w całościowy obraz świata, jaki tworzy poeta, w jego myślenie antropologiczne, obejmujące mit o prehistorii człowieka, o utraconym przez niego Raju i poszukiwaniu drogi powrotnej¹⁴². Mit ten zbudowany został w oparciu o chrześcijańską wizję rzeczywistości. Stwórcą świata jest Bóg (demiurg) zamieszkujący przestrzeń nieba. Człowiek zajmuje w świecie pozycję wygnańca, który za karę przebywa na grzesznej ziemi. Z kolei anioł, podobnie jak Stwórca, związany jest ze sferą sacrum, ale jednocześnie stanowi byt pośredni, na co wskazują jego skrzydła – wzniesione do lotu, ku górze, bądź opuszczone ku ziemi. Jako reprezentant świata niebiańskiego – tego, który został utracony przez człowieka, pełni on funkcję mediacyjną, ale także aktualizuje i wyraża ludzką nostalgię i tęsknotę za niebem oraz pragnienie powrotu do Raju, do świata wartości. W szerszym kontekście Sologub, będąc poetą-symbolistą, za pomocą motywu anioła realizuje popularną w tym okresie koncepcję dualizmu, która wywodzi się z filozofii Platona i głosi istnienie dwóch światów.

¹⁴⁰ Zob. E. Stawinoga, „Uż chrama bożego biegu ja ...”. Fiodor Sologub: od poety religijnego do bogoburcy, „Slavia Orientalis” 2021, nr 1, s. 43-64.

¹⁴¹ Por. Pavlova, dz. cyt., s. 983; zob. E. Stawinoga, Fiodor Sologub: pomiędzy Bogiem a diablem. Wprowadzenie do badań, „Slavia Orientalis” 2019, nr 2, s. 337-355.

¹⁴² Zob. M. Cymborska-Leboda, „Poeta vozvratnyj put' v Ray”: rayskij tekst v russkoy poezii pervoy poloviny XX veka, w: Aktual'nyye problemy i perspektivy rusistiki, red. Z. Kastel'vi, A. Zaynul'dinov, I. Garsiya, M. Ruis-Sorri'l'ya, Trialba Ediciones, Barcelona 2018, s. 243-253.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- Al'tman, Moisey. *Razgovory s Vyacheslavom Ivanovym*. Sankt-Peterburg: Inapress, 1995.
- Anufriyeva, Natal'ya. "Apokalipticheskiy obraz Mikhaila Arkhangel'a v russkoy traditsii i otrazheniye yego v ikonografii nizhnetaġil'skoy rukopisi." *Vestnik Yekaterinburgskoy dukhovnoy seminarii*, no. 2 (10) (2015): 51–64.
- Benedykt XVI. *Milczenie i słowo drogą ewangelizacji* (Oreǳie Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012), The Holy See. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html.
- Bogdanova, Olga A. and Anastasiya G. Gacheva, eds. *Novozavetnyye obrazy i syuzhet'y v kul'ture russkogo modernizma*. Moskva: Indrik, 2018.
- Botsyanovskiy, Vladimir. "Zapisi razgovorov s Fedorom Sologubom (1921-1922)." Edited by Margarita Pavlova. *Russkaya literatura*, no. 2 (2019): 159–69.
- Burnham, Sophy. *Księga aniołóv. Rozważania o aniołach wczoraj i dziś oraz autentyczne opowieści o tym, w jaki sposób wpływają na nasze życie*. Translated by Dagmara Chojnacka and Mirosław Jabłoński. Poznań: Zysk i S-ka, 1996.
- Cymborska-Leboda, Maria. "'Poeta vozvratnyy put' v Ray': rayskiy tekst v russkoy poezii pervoy poloviny XX veka." In *Aktual'nyye problemy i perspektivy rusistiki*. Edited by Zhoan Kastel'vi, Andrey Zaynul'dinov, Ivan Garsiya, and Mark Ruis-Sorril'ya. Barcelona: Trialba Ediciones, 2018.
- Davidson, Gustav. *Słownik aniołóv, w tym aniołóv upadłych*. Translated by Janusz Ruszkowski. Poznań: Zysk i S-ka, 1998.
- Dikman, Minna. "Poeticheskoye tvorchestvo Fedora Sologuba." In *Fedor Sologub, Stikhotvoreniya*. Leningrad: Izdatel'stvo Sovetskiy pisatel', 1979.
- Dobiash-Rozhdestvenskaya Ol'ga. *Kul't svyatogo Mikhaila v latinskom srednevekov'ye*. Petrograd: Ekonomicheskaya Tipo-Litografiya, 1917.
- Dzhusoyeva, Yelena N., et al., eds. *Poet i Bibliya. Materialy dokladov VIII Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii 19-21 aprelya 2005*. Sankt-Peterburg: Filologicheskii Fakul'tet SPBGU, 2006.
- Glaeser, Zygfryd. "Teologia między słowem a milczeniem." *Symposium* 23, no. 1 (36) (2019): 31–60.
- Gozdek, Agnieszka. *Kobiety mityczne w poezji Walerija Briusowa: Dialog z tradycją*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2017.
- . *Topika mityczna: Figury miejsca w twórczości Fiodora Sologuba*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006.
- Grzybkowska, Dobrosława. "Trzej archaniołowie we współczesnych tekstach kultury." In *Anioł w literaturze i kulturze*. Vol. 2. Edited by Jolanta Ługowska. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut and Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2005.
- Guili, Rozmari. *Entsiklopediya angelov*. Translated by Yuriy R. Sokolov. Moskva: Veche, 2008.

- Jeanguenin, Gilles. *Święty Michał Archanioł*. Translated by Gustaw Kania. Warszawa: Promic, 2012.
- Kość, Katarzyna. "Motyw anioła śmierci w niektórych koncepcjach pozachrześcijańskich." *Literatura Ludowa*, no. 6 (40) (2005): 51–61.
- Krzan, Katarzyna. "*Posłańcy Boskiego milczenia*": *Przewodnik po świecie aniołów*. Będzin: Wydawnictwo internetowe e-bookowo.pl, 2008.
- Kuznetsov, Sergey. *Bol'shoy tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Sankt-Peterburg: Norint, 2000.
- Läpple, Alfred. *Aniołowie*. Translated by Jacek Jurczyński. Kraków: Wydawnictwo M, 2010.
- Marcel, Gabriel. *Homo viator: Wstęp do metafizyki nadziei*. Translated by Piotr Lubicz. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1984.
- Mayzul's, Mikhail. "'Demonom Sokrushniche': Arkhangelmikhail kak ekzortsist v kul'ture srednevekovoy Rusi." *Rossiya XXI*, no. 5 (2009): 122–57.
- Miller, Joel. *Aniołowie: Ich moc i obecność w naszym życiu*. Translated by Łukasz Malczak. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013.
- Panteghini, Giacomo. *Aniołowie i demony: Powrót tego, co niewidzialne*. Translated by Bruno Gancarz. Kraków: Bratni Zew; Wydawnictwo Franciszkanów, 2001.
- Pavlova, Margarita. *Pisatel'-inspektor: Fedor Sologub i F.K. Teternikov*. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye, 2007.
- Pavlova, "V poiskakh Ariadny. Ranneye poeticheskoye tvorchestvo Fedora Sologuba." In Fiodor Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenii i poem v trekh tomakh*. Vol. 1. *Stikhotvoreniya i poem 1877–1892*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2012.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*. Edited by Polish biblical scholars, on the initiative of the Tyniec Benedictines. Poznań and Warszawa: Pallottinum, 1990.
- Pleşu, Andrei. *O aniołach*. Translated by Tomasz Klimkowski. Kraków: Humanitas, 2003.
- Przybyszewski, Sebastian. "Mówić, milcząc: Nie milczeć, nie mówiąc." *Prace językoznawcze*, no. 14 (2012): 235–46.
- Pseudo-Dionizy. *Hierarchia niebiańska: Hierarchia kościelna*. Translated by Maria Dzielska. Warszawa: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1999.
- Pushkin, Aleksandr. "Prorok." In Pushkin, *Polnoye sobraniye sochinenii v desyati tomakh*. Vol. 2. *Stikhotvoreniya 1820–1826*. Leningrad: Nauka, 1977.
- Rosiński, Franciszek. "Aniołowie w apokryfach Nowego Testamentu." In *Anioł w literaturze i kulturze*. Vol. 3. Edited by Jolanta Ługowska. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut and Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2006.
- Rosiński, Franciszek. "Aniołowie w Nowym Testamencie." In *Anioł w literaturze i kulturze*. Vol. 2. Edited by Jolanta Ługowska. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut and Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2005.
- Rosiński, Franciszek. "Koncepcja aniołów w Starym Testamencie." In *Anioł w literaturze i kulturze*. Vol. 1. Edited by Jolanta Ługowska and Jacek Skawiński.

- Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut and Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe 2004.
- Skoczylas, Henryk. "Kult św. Michała Archanioła." In *Aniołowie i demony*. Edited by Jarosław M. Popławski. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.
- Sologub, Fiodor. "Angel blagogo molchaniya." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 2. *Stikhotvorenija i poem 1900-1913*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Angel mechty polunochnoy." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 1. *Stikhotvorenija i poem 1893-1899*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr V. Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Angel snow nevidennykh." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 1. *Stikhotvorenija i poem 1893-1899*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr V. Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Angel tikhij i prekrasnyj." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 1. *Stikhotvorenija i poem 1877-1892*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2012.
- Sologub, Fiodor. "Belyj angel nado mnoju." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 1. *Stikhotvorenija i poem 1893-1899*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr V. Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Bespredelnoy toskoyu..." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij v trekh tomakh*. Vol. 3. *Stikhotvorenija i poem 1914-1927*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2020.
- Sologub, Fiodor. "Lunnaya kolybelnaya." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 2. *Stikhotvorenija i poem 1900-1913*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Malchik spal, i angel naklonilsya." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 1. *Stikhotvorenija i poem 1893-1899*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr V. Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Mechta." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 1. *Stikhotvorenija i poem 1877-1892*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2012.
- Sologub, Fiodor. "Moj angel budushcheye znayet..." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij v trekh tomakh*. Vol. 3. *Stikhotvorenija i poem 1914-1927*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2020.
- Sologub, Fiodor. "Pechalnyj angel zemle prines." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvorenij i poem v trekh tomakh*. Vol. 2, Book 2. *Stikhotvorenija i poem*

- 1900-1913. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "Proletal v chas polunochi nebom." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvoreniy i poem v trekh tomakh*. Vol. 1. *Stikhotvoreniya i poem 1877-1892*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2012.
- Sologub, Fiodor. "Tikhoy lazurnoy dorogoy." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvoreniy i poem 1877-1892*. Vol. 2, Book 2. *Stikhotvoreniya i poem 1900-1913*. Edited by Tatjana Misnikevich and Aleksandr Lavrov. Sankt-Peterburg: Nauka, 2014.
- Sologub, Fiodor. "V chas molitvy polunochnoy." In Sologub, *Polnoye sobraniye stikhotvoreniy i poem v trekh tomakh*. Vol. 1. *Stikhotvoreniya i poem 1877-1892*. Edited by Margarita Pavlova. Sankt-Peterburg: Nauka, 2012.
- Stanzione, Marcello. *Siedmiu archaniołów: Historia zapomnianego kultu*. Translated by Joanna Ganobis. Kraków: Wydawnictwo Esprit, 2016.
- Stawinoga, Ewa. "Fiodor Sołogub: Pomiędzy Bogiem a diabłem; Wprowadzenie do badań." *Slavia Orientalis*, no. 2 (2019): 337-55.
- Stawinoga, Ewa. "Poeta jako homo viator: O egzystencjalnej i duchowej drodze Fiodora Sołoguba." *Slavia Orientalis*, no. 4 (2022): 705-29.
- Stawinoga, Ewa. "'Uż chrama bożego biegu ja...' Fiodor Sołogub: Od poety religijnego do bogoburcy." *Slavia Orientalis*, no. 1 (2021): 43-64.
- Stępień, Tomasz. *Doktor anielski o aniołach*. Warszawa and Marki: Towarzystwo Powściągliwość i Praca, 2014.
- Tychinskaya, Polina. "Drevneyshiye Izobrazheniya arkhangela Mikhaila – groznykh sil vovevody." *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena*, no. 133 (2012): 164-75.
- Verche, Dorin. *Arkhangely: Kak rabotat's nimi v povsednevnoy zhizni*. Translated by Yuliya Kupatadze. Moskva: Izdatel'stvo Sofiya, 2011.

ABSTRAKT / ABSTRACT

Ewa STAWINOĞA – Poetycka angelologia Fiodora Sołoguba. Wprowadzenie
DOI 10.12887/37-2024-4-148-14

Artykuł stanowi propozycję innego spojrzenia na twórczość rosyjskiego poety-modernisty Fiodora Sołoguba, autora słynnego *Malego biesa* (1905) i licznych wierszy o charakterze bogoburczym. Przedmiotem naukowych dociekań jest jego poetycka angelologia – mało znane i niebadane dotychczas utwory poświęcone postaci anioła. W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono, że motyw anioła wpisuje się w całościowy obraz świata, jaki tworzy poeta, w jego myślenie antropologiczne – mit o prehistorii człowieka, o utraconym przez niego Raju i szukaniu drogi powrotnej. Anioły w poezji Sołoguba związane są ze sferą sacrum i ewokują krąg pozytywnych wartości: piękno, czystość, dobroć,

łagodność, ale jednocześnie moc i potęgę. Są bytami pośrednimi, pełniącymi funkcję mediacyjną – pojawiają się jako Boży emisariusze uobecniający opiekę Stwórcy nad ludźmi, są ich obrońcami, doradcami, nauczycielami, duchowymi przewodnikami i przyjacielami. Ponadto aktualizują i wyrażają ludzką tęsknotę za niebem oraz pragnienie powrotu do Raju, do świata wartości.

Słowa kluczowe: modernizm rosyjski, Fiodor Sołogub, anioł, angelofania, poetycka angelologia, mediacja, tęsknota za niebem, wartości chrześcijańskie

Kontakt: Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4A, 20-031 Lublin

Tel. 81 5372627

E-mail: ewa.stawinoga@mail.umcs.pl

ORCID 000-0001-7046-3252

Ewa STAWINOĞA, Fyodor Sologub's Poetic Angelology: Introduction

DOI 10.12887/37-2024-4-148-14

The article is a proposal of a fresh outlook upon the works of a Russian modernist poet, Fyodor Sologub, the author of the famous *The Little Demon* (1905) and numerous poems of blasphemous character. The scholarly research focuses on his poetic angelology—his works devoted to the figure of an angel, which have not been investigated so far and are not very well known. In the effect of conducted analyses it was established that the motif of an angel is inherent in the image of the world as a whole created by the poet and in his anthropological thought, which includes the myth of human prehistory, of the lost Paradise, and the human search for the way back there. In Sologub's poetry, angels are connected with the sphere of the sacred and they evoke a circle of positive values: beauty, purity, kindness, mildness, but also, at the same time, power and might. They are intermediary beings, playing the mediating role; they appear as God's emissaries, who reveal the Creator's care of human beings, acting as their defenders, advisors, teachers, spiritual guides, and friends. In addition, angels represent and express the human longing for Heaven and the desire to return to Eden, to the world of values.

Keywords: Russian modernism, Fyodor Sologub's poetry, angel, angelophany, poetic angelology, mediation, longing for Heaven, Christian values

Contact: Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4A, 20-031 Lublin, Poland

Phone: +48 81 5372627

E-mail: ewa.stawinoga@mail.umcs.pl

ORCID 000-0001-7046-3252